

Eski Türkçede Fiilden İsim Yapan $-(X)\eta$ ~ $-A\eta$ Eki ve Çağdaş Uygurcadaki Türevleri Üzerine Bir Deneme

Sanat Gülen*

Özet: Bu makalede, fiilden isim yapan $-(X)\eta$ yapım ekinin Eski Türkçeden Çağdaş Uygurcaya gelen süreçteki kullanımı örneklerle incelenecektir. $-(X)\eta$ ekine yazıtlarda rastlanmazken Eski Uygurca metinlerden itibaren bu ek görülmeye başlar. Yine de bu dönemde tespit edilen kullanımların çoğu tek örnekli (hapax legomenon) veya az rastlanan sözcüklerdir. Dolayısıyla nadir rastlanan eklerden sayılır. Çağdaş Uygurcada başta gelen gramer kitaplarında söz konusu ek fiilden isim yapan yapım ekleri kategorisinde ele alınmamış olmasına rağmen Çağdaş Uygurcada ilgili ekle türetilmiş bir hayli örnek tespit edilmiştir. Bunlar arasında dikkat çekici örneklerden biri *kısaŋ* “dar geçit, dağ geçidi” sözcüğüdür. Yazıtlar söz varlığında yer alan aynı anlamdaki *kısil* < (*kis-il*) sözcüğü için Çağdaş Uygurcada *kısaŋ* < (*kis-aŋ*) görülmektedir.

Anahtar sözcükler: yapım eki, $-(X)\eta$ Eki, Çağdaş Uygurca, Eski Türkçe, Eski Uygurca

Abstract: *An Attempt on Defining the Deverbal Suffix $-(X)\eta$ ~ $-A\eta$ in Old Turkic and Some Derivatives in Contemporary Uyghur*

This paper surveys the use of derivational suffix $-(X)\eta$, which makes deverbal nouns, from Old Turkic to Contemporary Uyghur with examples. While the suffix $-(X)\eta$ is not attested in inscriptions, it begins to appear in Old Uyghur texts. But still most of the instances attested in Old Uyghur are hapax legomenon or rare words in texts of this era. It is considered as

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi. sanat218@hotmail.com; ORCID: 0000-0003-4004-9549.

Received: 12.06.2023; **Accepted:** 27.06.2023; **Published:** 30.06.2023

<https://doi.org/10.46614/ijous.1313062>

a rare suffix. Even though it is not included under the category of deverbal affixes in the leading grammar books of Contemporary Uyghur, many deverbal nouns are found in Contemporary Uyghur formed with this suffix. One of the remarkable examples among these is the word *kısaŋ* "narrow pass, mountain pass". The word *kısil* < (*kıs-ıl*) -which attested in the vocabulary of inscriptions, can be found with the same meaning into the form of *kısaŋ* < (*kıs-aŋ*) in Contemporary Uyghur.

Key Words: derivational affix, suffix $-(X)\eta$, Contemporary Uyghur, Old Turkic, Old Uyghur

Giriş Türkçe sondan eklemeli diller içinde önemli bir yere sahiptir. Dolısıyla ekler her zaman Türkçenin daha iyi anlaşılmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Yapım ekleri ise genelde fiil kök ve gövdelerine ya da isim kök ve gövdelerine getirilerek yeni isimler veya yeni fiiller türeten eklerdir. Eski Türkçe dönemine ait kaynaklara bakacak olursak $+(X)\eta$ eki isimden isim yapım eki olarak görülmektedir. Örneğin *ayanç+aŋ* "hürmet, saygı" (krş. *ayançaŋ+lan* →UWI 2010: 114); *küvenç+eŋ köñül* "gururlu ve kibirli bir ruh hali" gibi. Erdal'a göre Eski Türkçede sadece isimden isim yapan $+(A)\eta$ şekli bulunur. Ancak $+(X)\eta$ biçimi yoktur. Ayrıca Erdal'ın açıklamasına göre DLT'de bulunan iki tane örnek kuraldışı gelişmelerdir. Örneğin *köl+üŋ* "kuşların yuva yaptığı durgun su birikintisi", *yeliŋ kün* "rüzgarlı bir gün" gibi (OTWF, 160-161). Bu ek dışında başka bir fiilden isim yapan $-(X)\eta$ eki de bulunmaktadır. Bu makalenin konusu olan $-(X)\eta$ eki ise yapım ekleri arasında fiilden isim türeten ekler arasındadır. Fiilden isim türeten $-(X)\eta$ eki Eski Türkçe dönemine ait bir ek olarak bilinmesine rağmen yazıtlar döneminde hiç rastlanmaz. Eski Türkçe dönemine ait yazılı kaynaklarımızda, ilgili ekle türetilmiş çok fazla örneğe sahip değiliz, aynı zamanda bazı örnekler tek örneklerdir. Fakat bu durum ilgili ekin araştırma değerini azaltmaz. Aşağıda ilgili ekle türetilmiş Eski Türkçe kaynaklardan yola çıkarak, bu ekin bugün Çağdaş Uygurcadaki son durumunu anlamaya çalışacağız. Eski Türkçe dönemine ait kaynaklardan özellikle Eski Uygurca dönemine ait metinlerde ilgili eke daha çok rastlanır. Bugün Eski Uygurcanın mirasçısı diyebileceğimiz Çağdaş Uygurcada bu ekle türetilmiş birçok kelimeyi

tespit edebiliriz. Dolayısıyla fiilden isim yapan $-(X)\eta$ eki Çağdaş Uygurcada işlek bir şekilde kelime türetmeye devam etmektedir.

Eski Türkçe Döneminde $-(X)\eta$ Eki ve Türevleri Çok sık bir kullanıma sahip olmayan $-(X)\eta$ eki fiillere eklenerek isim ve sıfatlar türetir. Eski Türkçe dönemine ait önemli gramer çalışmalarından Tekin'in *Orhon Türkçesi Grameri* ve Gabain'in *Eski Türkçenin Grameri* isimli kaynaklarında fiilden isim türeten bir $-(X)\eta$ ekine yer verilmemiştir. (Tekin 2016: 86-90; Gabain 1988: 51-58) Eski Türkçe dönemine ait $-(X)\eta$ eki nadir rastlanan ilginç eklerden biridir. Ölmez, Eski Uygurca da fiilden isim yapan ekler bölümünde $-(X)\eta$ ekine sahip sözcüklere örnekleri ile yer verir. Bu ek ile türemiş az sayıda örnek bulunduğunu da dile getirir. (Ölmez 2021: 262). Aynı şekilde *Eski Uygur Türkçesi Grameri*'nde de $-(X)\eta$ eki fiilden isim yapan eklere dâhil edilir (Eraslan 2012: 108). Erdal'a göre Eski Türkçe dönemine ait, bu ekle türetilmiş örneklerin birçoğu tek örneklerdir. Ayrıca bu ekin genelde iki heceli kelimeleri türettiğini rahatlıkla gözlemleyebiliriz (OTWF, 337).

İlgili ekle türetilmiş Eski Türkçe dönemine ait örnekleri toparlayacak olursak aşağıdaki gibidir:

1. **üsten** < *üste-* “artmak, kazanmak” Clauson, 243b; OTWF, 337), “mükemmel, fevkullade, hoş, güzel”. Bu kelime Eski Uygurcada *üsten* biçiminde karşımıza çıkar. Örneğin, *tüz yagız yer üsteniniñ örki sorgulmaksız kudulur* “der Höchste der Vortrefflichen auf der ebenen braunen Erde...” (Ernte 21-22). KB'te ise *üsten* “üstün, galip” (KB 1796, 1948, 2269, 2357, 3150, 5252, 5481) şeklinde görülür.

üsten yalañuz erser yme “üstün, yalnız olsa bile” ETŞ, 15.35

2. **çalpañ**: *çalpañ* < **çalpa-* “cıvık çamur” (OTWF, 337). Çağdaş Uygurcada “cıvık çamur” anlamına gelen bu söz Eski Uygurcadan beri tarihî Türk dillerinde görülmektedir. Kelime örnekleri DLT ve BT III 302'de görülür: *...arıg sızlıg çalpañteg kaltı* “Schmutz geblieben”. Kökeni ile ilgili herhangi bir kanıtı sahip değiliz. Erdal'a göre *çalpuş*, *çalpak*, *çalpaş-* kelimeleri de bu kelime ile aynı kökten olabilir (OTWF, 337).

3. **çivşañ**: < *çivşa-* “ekşimek, ekşimeye başlamak”. Bu sözcük yine tekli örneklerden biri olup *çivşañ çağır* “ekşi sıra” biçiminde DLT'de görülür (DLT, 153). Clauson aynı şekilde DLT'den örnek verir ve kelimeyi *çivşa-* fiiline dayandırır (Clauson, 399).

4. **iriñ** < “irin” (U II, 61) *iri-* “çürümek” Clauson, 198. ~ **yiriñ**: Eski Uygurcada *iriñ* “irin” (U II, 61), DLT’de ise *iriñ* “irin” şeklinde görülür (DLT 2016: 203) Etimolojik sözlüklerde sözcük “irin” anlamıyla verilmiş ve kaynaklarda *iri-* “çürümek, bozulmak” fiiline dayandırılmıştır (DTS, 212; Clauson, 233a). Marcel Erdal sözcüğü *iri-* “çürümek, bozulmak” fiili ile açıklar. Erdal, bu fiilin biraz değişmiş bir biçimi olan *yirü-* biçiminin Uygurcada görüldüğünü ve bu fiilin *erü-* “erimek” fiilinin değişmesi sonucu ortaya çıkmış olabileceğini de ifade etmiştir (OTWF, 338). Talat Tekin, “Önseste *y-* Türemesi” adlı makalesinde Uyg. *yiriñ* ~ *iriñ* “irin, cerahat” < AT **iriñ*; krş. Özb. (Ürgenç) *iriñ*, Tuv., Hak., Tkm. *iriñ ay*, Yak. *iriñe ay.*, Hlç. *yirin*, YUyg. *yiriñ* “irin”, *yiriñle-* “irin toplamak” biçimlerini aktarmıştır (Tekin 1994: 5)
5. **yadıñ**: < (*yad-* “yaymak, sermek”) “yere yayılan sığ (su)” *yadıñ sūw* “yere yayılan sığ su” (DLT, 915)
6. **yalıñ**: *yalıñ* < **yal-*, “çıplak” (Clauson, 929) “yalın, çıplak” anlamına gelen bu söz $-(X)\eta$ ekinin **yal-* fiiline getirilmesiyle türemiş olduğunu düşündüğümüz kelimelerden biridir. *yalıñ* sözcüğü Eski Uygurcadan beri tarihî Türk dillerinde görülmektedir. Eski Uygurcada *yalıñ/yalıñ* “çıplak, yalın, boş” (*yalıñ bogazı todmaz, aç yorıyor*) (TT VI, 14; Wilkens 2020: 856) şekilleri bulunur. DLT’de ve KB’de *yalıñ* “çıplak” (DLT 2016: 551; KB, 2289) şeklinde görülür. Etimolojik sözlüklerde sözcük *yalıñ*, *yalıñ* biçimlerinde madde başı olarak verilmiş, “yalın, çıplak, açık” anlamları kaydedilmiştir (VEWT: 182; DTS, 229; Clauson, 929b-930a). Clauson sözcüğü **yal-* “çıplak” fiiline bağlamıştır (Clauson, 929b). Marcel Erdal ise sözcüğün *yalın-* “soymak, soyunmak” eylemi ile ilişkili olması gerektiğini düşünmüştür (OTWF, 338).
7. **bürüñ**: *bür-(ü)ñ* < *bür-* “bükme, sarmak, çevirerek sıkıştırmak” (Clauson, 355a). (Clauson *bürüñ* sözcüğünün tekli örneklerden biri olduğunu belirtir ve *bür-* “bükme, sarmak, çevirerek sıkıştırmak” fiiline bağlar (Clauson, 367a). DLT’de sözcük *bürüñ* “suyun dalgası” şeklinde karşımıza çıkar (DLT 2016: 134).
8. **üşeñ~yüşeñ**: *üşeñ~yüşeñ* (taş) < *üşe-* “kazımak, sıyırmak”. Clauson sözcüğü *üşe-* “kazımak, sıyırmak” fiiline bağlar (Clauson, 263). Bu

sözcük DLT’de *üşeñ~yüşeñ tās* “pürüzsüz (malsa) taş” şeklinde karşımıza çıkar (DLT 2016: 539).

9. *alıñ*: < ? “1) güçsüz kişi, 2) kişi adının bir bölümü” (Wilkens 2021: 29).

Erdal, *alıñu-*, *alıñad-* kelimelerinin de muhtemelen bu kelime ile aynı kökten olduğunu düşünmekte ve ayrıca *alıñ* kelimesine bakılması gerektiğine de yer vermektedir. (OTWF, 337). Röhbörn’a göre **alı-* kökünden → *alıñ* “Schlechtigkeit” şeklinde açıklanır (UW 2010: 46)

10. *kaşañ*: *kaşañ* < *kaşan-*: “uyuşuk, aylak, tembel” Clauson’a göre bu kelimenin kökü *< *kaşa-* “rahatlamak, üzerindeki baskıyı azaltmak”, krş. *kaşan-* fiilinden türemiş olabilir. Günümüzde bu söz çoğu Çağdaş Türk dilinde yaşamaktadır (Clauson, 673). Çağdaş Uygurcada bu kelime “uyuşuk, aylak, tembel” anlamlarında kullanılmaya devam etmektedir.

Ekin Çağdaş Uygurcadaki Durumu Çağdaş Uygurcada fiilden isim yapan *-(X)ñ* eki ile ilgili H. Tömür, Öztürk ve Doğan’ın hazırladığı *Çağdaş Uygurca Dil Bilgisi* kitaplarında yer verilmemiştir (Necip 1971: 127-138; Tömür 1984: 88-92; HZUT III. cilt, 2010: 1919-1926; Öztürk 2021:47-51; Doğan 2014: 36-45). Ama HZUTİL’nin sonunda bulunan ekler listesinde ilgili ek *-ñ*, *-añ*, *-eñ* şeklinde verilmiştir (HZUTİL 2011: 1404). Yukarıdaki Eski Uygurca örnekler içinde bulunan *çalpañ*, *yalıñ*, *yiriñ*, *kaşañ* kelimeleri günümüzde yine aynı şekilde *çalpañ* “cıvık çamur” (Gulca diyalektinde kullanılır), *yalıñ~yeliñ* “ince, yalın”; *yeliñ-yalıñaç* “üstü başı ince ve aç, çıplak, fakir” ; *yalıñaç* “çıplak”; *yeliñ yopuñ* “doğru dürüst üst başı olmayan, fakir” gibi eski biçimleri ile kullanılmaya devam etmektedir. Tüm bunların yanı sıra Eski Uygurcada fazla sayıda örneği bulunmayan – *(X)ñ* ekinin, Çağdaş Uygurcada hâlâ işlek olduğunu aşağıdaki tespit ettiğimiz örneklerden anlayabiliriz. Örneğin, Erdal ekle ilgili araştırmasında *üsteñ*, *çalpañ*, *çivşañ*, *yadıñ*, *bürüñ*, *üşeñ ~ yüşeñ*, *kaşañ*, *yalıñ*, *yiriñ* ~ *iriñ* gibi 10 tane örnek sözcük tespit etmiştir (OTWF, 337-338). Çağdaş Uygurcada ise aşağıda yaklaşık 13 adet sözün ilgili ekle türetildiğini söyleyebiliriz. Ekle ilgili eğer geniş bir literatür taraması yapılırsa, belki örnek sayıları daha da çoğaltılabilir.

Çağdaş Uygurca kelimenin transkripsiyonu	Türkçesi	Çağdaş Uygurcada Yazılışı	Kaynak HZUTİL 2011
<i>talaŋ</i> < <i>tala-</i> <i>talaŋ</i> “yağma” < <i>tala-</i> “yağmalamak	yağma	تالاڭ	1404
<i>öteŋ</i> < <i>öt-</i>	han, geçici konaklama yeri	ئۆتمەڭ	1404
<i>yalaŋ</i> ~ <i>yeliŋ</i> < * <i>yal-</i> <i>yeliŋ</i> < <i>yaliŋ</i> < <i>yalıŋ</i> < * <i>yal-</i>	yalın, ince	يالاڭ، يېلىڭ	1331; 1383
<i>çalpaŋ</i> < ? ¹ <i>yiriŋ</i> < <i>iri-</i>	cıvık çamur, kirli irin	چالپاڭ يېرىڭ	1389
<i>bulaŋ-talaŋ</i> < <i>bula-</i> <i>tala-</i>	yağmacılık	بۇلاڭ-تالاڭ	154
<i>kozgilaŋ</i> < <i>kozgal-</i> <i>-Aŋ</i>	isyan, baş kaldırı, ayaklanma	قوزغلاڭ	773
<i>tüzleŋ</i> < <i>tüzle-</i>	düzlük	تۈزلىمەڭ	333
<i>kisaŋ</i> < <i>kis-</i> <i>-Aŋ</i>	dağ arasındaki dar geçit	قىساق	806
<i>kistaŋ</i> < <i>kista-</i>	dar yer, kalabalık	قىستاڭ	806
<i>köreŋ</i> < <i>kör-</i>	kibirli, kendini beğenmiş kimseler	كۆرەڭ	863
<i>kaşaŋ</i> < * <i>kaşa-</i>	uyuşuk, aylak, tembel	قاشاڭ	743

1. **kisaŋ**: Çağdaş Uygurcada “dar geçit, dar dağ geçidi” anlamında kullanılan bu kelime için yazıtlar döneminde aynı anlam ile *kısıl* < *kıs-* (*ı*)*l* (BK D 37) biçiminde, Eski Uygurca döneminde de *kısıl* şeklinde görülürken (Wilkins 2020: 374), bugün Çağdaş Uygurcada diyalektlerde *kısıl* “dar geçit (dağ veya su için)” (HZUTİL 2011: 806) kelimesi yaşamakla birlikte *kisaŋ* (<*kıs-aŋ*) kelimesi de yaygın kullanılır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta ise buradaki ek $-(X)\eta$ şeklinde değil - *Aŋ* biçiminde gelişmiştir. Örneğin:

¹ Henüz tespit edilmiş kesin bir köken bilgisine sahip değiliz (bkz. OTWF, 337).

بۇ قىساق تاغ بولى ئەتراپىدىكى تاش ئارىلىرىدا نۇرغۇنلىغان قويلارنىڭ ئۆلۈكى ياتاتتى.

bu kisaŋ tağ yoli etrapidiki taş arilirida nurgunliğan koylarniñ ölüki yatatti ².

“bu dar dağ geçidindeki taş aralarında bir sürü koyun ölüsü yatıyordu”

Bu kelime Kazakça sözlüklerde aşağıdaki gibidir:

қысаң: *Ені тар, еңсіз. ~ шатқал. ◇ Қысаң дыбыс (лингв.) – ауыз қуысының тар ашылуы- нан жасалған, келте дыбыс.*

Aşağıdaki Kazakça örnek cümlede de görüldüğü üzere *kisaŋ tav colında* ifadesi “dar dağ yolunda, dağ geçidinde” anlamında olup, bu durum bize ilgili ekin –Aŋ biçiminde günümüzde Kazakçada da canlı yaşadığını gösterir.

اۆتۈكۈلنكپەن ورتاللىق سىزىغى جوق قىساق تاۋ جولىندا قالاي ايقاسىپ وتۆگە بولادى؟³

2. **koŋilaŋ:** <koŋal-, Çağdaş Uygurcada “isyan, baş kaldırma, ayaklanma” anlamına gelen bu sözcükteki ek –(X)ŋ değil –Aŋ ekidir.
3. **köreŋ:** <kör-, Çağdaş Uygurcada “kibirli, kendini beğenmiş kimseler” anlamına gelen bu sözcük yine aynı şekilde –Aŋ eki ile kurulmuştur.
4. **yiriŋ:** Çağdaş Uygurcada “irin” anlamına gelen bu söz Eski Uygurcadan beri tarihî Türk dillerinde görülmektedir. Eski Uygurcada bu kelime *yiriŋ/iriŋ* “irin” (örneğin: *yiriŋ iglig bolur; yiriŋ kan*) şeklinde karşımıza çıkar (TT VI, 443; Wilkens 2020: 905). Eski Uygurcada bu kelimenin *yiriŋlig* gibi genişlemiş şekilleri de bulunur (Wilkens 2020: 905). Aşağıdaki örnek Çağdaş Uygurcada, sözcüğün cümle içinde kullanım örneğidir:
دانخورەك ئىچىدىكى يىرىڭنى سىقىپ چىقىرىۋەتسەملا، دانخورەك تېزلا ساقىيىپ كېتىدىغاندەك ھېس قىلىمەن⁴.
danihorek içidiki yiriŋni siqip çiqirivetsamla, danihorek tezla saqiyip ketidiğandek hēs qilimen.

² Muheyyet Polat, *Zunun Qadir Eserliri-Hatiriler*, Xinjiang Helk Neşiriyati, Ürümqi, 1992, s. 583-584

³ <http://www.jkjd.com/onetimu/hayu/16719> (Çinde yaşayan Kazakların dilinden alınmıştır)

⁴ <http://uyghur.people.com.cn/156019/15790900.html>

“sivilce içindeki irini sıkıp çıkartsam, sivilce hızlı iyileşecekmiş gibi hissediyorum.

5. **yalaŋ (yêliŋ):** Çağdaş Uygurcada “ince, çıplak” (*yêliŋ* <*yaliŋ* <*yaliŋ*), (< **yal-ıŋ* ?) anlamına gelen bu söz $-(X)\eta$ ekinin **yal-* fiiline getirilmesiyle türemiş olduğunu düşündüğümüz kelimelerden biridir. *yaliŋ* sözcüğü Eski Uygurcadan beri tarihî Türk dillerinde görülmektedir. Eski Uygurcada yukarıda dile getirildiği gibi *yalaŋ/yaliŋ* “çıplak, yalın, boş” biçimlerinde, DLT ve KB’de ise *yaliŋ* “çıplak” şeklinde görülürken bugün Çağdaş Uygurcada *yalaŋ~yêliŋ* “ince, yalın” gibi her iki biçimde de kullanılmaktadır. Ayrıca bu sözle türetilen *yêliŋ-yaliŋaç* “üstü başı ince ve aç, çıplak, fakir”; *yaliŋaç* “çıplak”; *yalaŋğidak* “çıplak ayak”; *yalaŋbaş* “başı açık”; *yalaŋtöş* “fakir, yoksul, aç”; *yêliŋ yopuŋ* “doğru dürüst üst başı olmayan, fakir” gibi ikileme ve diğer sözcükler de bulunmaktadır.
6. **kaşaŋ:** Çağdaş Uygurcada “uyuşuk, tembel, aylak” anlamına gelen bu söz $-(X)\eta$ eki ile türemiş olduğunu düşündüğümüz kelimelerden biridir. *kaşaŋ* sözcüğü Eski Türkçeden beri görülmektedir. *kaşaŋ* kelimesi DLT’de “alçak, köleye sövüldüğü zaman böyle denir” şeklinde kaydedilmiştir (DLT, 441).

Sonuç: Fiilden isim yapan ekler arasında bulunan $-(X)\eta \sim -A\eta$ eki az rastlanan eklerden biridir. Çünkü Eski Türkçe dönemine ait yapım eklerinden biri olmasına rağmen yazıtların dilinde görülmezken Eski Uygurca metinlerden itibaren kendini göstermeye başlar ve nadir örneklerle sahiptir. T. Tekin ve Gabain’in Eski Türkçe dönemine ait gramerlerinde bu eke yer verilmemiştir. Ancak bu ek son 50 yılda yayımlanan Eski Uygurca metinlerde karşımıza çıkar ve çok fazla sayıda örneği bulunmasa da bazı tek örneklerde ve genelde iki heceli kelimelerde görülür. Çağdaş Uygurcaya gelince, ekin canlı dilde kullanıldığını ve yaygınlaştığını örneklerden tespit edebiliriz. Ama Çağdaş Uygurcanın grameri ile ilgili yazılan önemli başvuru kaynaklarında bu eke yer verilmediği anlaşılır. Bu ekle ilgili örneklerden *kısaŋ* “dar geçit” kelimesi, yazıtlar döneminde ve Eski Uygurcada *kısil* “dağ geçidi, dar vadi” biçiminde, yani $-(X)l$ ekli görülürken, bugün Çağdaş Uygurcada aynı fiil kökünden $-A\eta$ eki ile *kısaŋ* şeklinde bulunmaktadır. Aynı zamanda $-A\eta$ ekli *kısaŋ*

kelimesi bazı Kıpçak dillerinde de (örneğin Kazakça gibi) bulunmaktadır. Sonuç olarak Eski Uygurcada bulunan $-(X)\eta$ eki günümüzde Çağdaş Uygurcada canlı bir biçimde fiilden isim türeten yapım eki olarak yaşamaktadır.

Kısaltmalar

BT III: → Tezcan 1974

Ç.U: Çağdaş Uygurca

DLT: Dîvânu Lugâti't-Türk

DTS: Nadelyayev 1969

ETŞ: Eski Türk Şiiri → Arat 1965

HZUTİL: → Hazirki Zaman Uygur Tiliniñ İzahliq Luğiti

KB: Kutadgu Bilig

OTWF: Erdal 1991

T: Türkçe

TT VI: Türkische Turfantexte VI

U II: Uigurica II

UW: Uigurisches Wörterbuch, Röhrborn

VEWT: Räsänen 1969

Kaynaklar

Arat, Reşit Rahmeti. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*, Türk Tarih Kurumu, İstanbul

Arat, Reşit Rahmeti. (1965). *Eski Türk Şiiri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

Bang, Gabain, R, Rachmati. (1933). *Türkische Turfantexte VI*, Berlin

- Clauson, Sir Gerard. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteen Century Turkish*, Oxford
- Doğan, Levent. (2016). *Uygur Türkçesi Grameri*, Paradigma Akademi Yayınları, Ankara
- Eraslan, Kemal. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Erdal, Marcel. (1991). *Old Turkic World Formation*, Otto Harrassowitz-Wiesbaden, Vol. I,
- Gabain, A. von (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Hazirki Zaman Uygur Tilining İzahlik Lugiti*, (2011). Xinjiang Helik Neşriyati
- Kaşgarlı, Mahmud. (2023). *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Çev. Mustafa Kaçalın, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul
- Mahmûd el-Kâşgarî (2016). *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Çev. Mustafa S. Kaçalın, Yayına haz. Mehmet Ölmez, Kabalcı, İstanbul
- Nadelyayev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R., ve Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnetyurskiy Slovar*. Leningrad: İzdatel'stvo "Nauka"
- Necip, Emir. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Çev. İklil Kurban, Türk Dil Kurumu, Ankara
- Ölmez, Mehmet. (2017). *Köktürkçe ve Eski Uygurca Dersleri*, Kesit yayınları, İstanbul.
- Öztürk, Rıdvan. (2020). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, TDK, Ankara,
- Polat, Muhemmet. (1992). *Zunun Kadir Eserleri-Hatiriler*, Xinjiang Helk Neşiriyati, Urumçi
- Räsänen, Martti. (1969). *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki
- Röhrborn, Klaus. (2010). *Uigurisches Wörterbuch I*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart

- Tehur, Arslan Abdullah, Yari Ebeydulla, Abdurêhi Rahman (2010). *Hazirki Zaman Uygur Tili 3*. Urumçi: Şinciang Helk Neşriyati.
- Tekin, Talat. (1994). “Türk Dillerinde Ökseste y- Türemesi”, *Türk Dilleri Araştırmaları 4*, s: 51-66
- Tekin, Talat. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK,
- Tezcan, Semih. (1974). *Das Uigurische Insadi-Sütra*, Akademi Verlag, Berlin
- Tömür, Hemit. (1987). *Hazirki Zaman Uygur Tili Grammatikisi (Morfolojiye)*, Milletler Neşriyati, Beijing,
- Tömür, Hemit. (2003). *Modern Uyghur Grammar*, Yıldız Dil ve Edebiyat dizini, İstanbul
- Uygur Tilining İzahlık Lugiti*, (1999). Xinjiang Helik Neşriyati
- Wilkins, Jens. (2007). *Das Buch von der Südentilgung. Edition des alttürkischbuddhistischen Kšanti Kulguluk Nom Bitig*. Turnhout: Brepols. (Berliner Turfan Texte XXV).
- Wilkins, Jens. (2021). *Handwörterbuch des Altugurischen*, Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, erschienen im Universitätsverlag Göttingen
- Zieme, Peter ve Georg Kara. (1978). *Ein Uigurisches Tutenbuch, Naropas lehre in Uigurischer übersetzung von vier tibetisches Trakdaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang*, British Museum Or. 8212 (109). Budapest. (BOH. 22.)

Web kaynakları:

<http://www.jkjd.com/onetimu/hayu/16719>

<http://uyghur.people.com.cn/156019/15790900.html>